

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

14 март 2013 година *

„Директива 93/13/ЕИО — Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Правомощия на националния съд в исковото производство — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка“

По дело C-415/11

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Barcelona (Испания) с акт от 19 юли 2011 г., постъпил в Съда на 8 август 2011 г., в рамките на производство по дело

Mohamed Aziz

срещу

Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa),

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: г-н А. Tizzano (докладчик), председател на състав, г-н А. Borg Barthet, г-н М. Pešič, г-н J.-J. Kasel и г-жа М. Berger, съдии,

генерален адвокат: г-жа J. Kokott,

секретар: г-жа М. Ferreira, главен администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 19 септември 2012 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за г-н Aziz, от D. Moreno Trigo, abogado,
- за Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa), от I. Fernández de Senespleda, abogado,
- за испанското правителство, от г-жа S. Centeno Huerta, в качеството на представител,
- за Европейската комисия, от г-жа М. Owsiany-Hornung, както и от г-н J. Baquero Cruz и г-н М. van Beek, в качеството на представители,

* Език на производството: испански.

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 8 ноември 2012 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273, наричана по-нататък „Директивата“).
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между г-н Aziz и Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa) (наричана по-нататък „Catalunyacaixa“) относно действителността на някои клаузи от сключения между тях договор за ипотечен кредит.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Съгласно шестнадесето съображение от Директивата:

„[...] като има предвид, че изискването за добросъвестност може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси“.

- 4 Член 3 от Директивата предвижда:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, [тя] се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, [...] създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[...]

3. Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

- 5 Съгласно член 4, параграф 1 от Директивата:

„Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича“.

- 6 Член 6, параграф 1 от Директивата предвижда следното:

„Държавите членки [предвиждат, че] включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици [...] не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

- 7 Член 7, параграф 1 от Директивата гласи:

„Държавите членки [гарантират], че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

- 8 В точка 1 от приложението към Директивата са изброени предвидените в член 3, параграф 3 от нея клаузи. Сред тях са посочени по-специално следните клаузи:

„1. Условия, които имат за предмет или резултат:

[...]

- а) условие, според което от потребителя се изисква да изплати неоснователно висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си;

[...]

- р) изключване или накърняване правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства, по-специално като изисква от потребителя да отнесе спора изключително на арбитраж, който не е съобразен с правните разпоредби, като неоснователно ограничи възможността му за предоставяне на наличните доказателства или да му наложи тежестта на доказване, която, според приложимото право, лежи върху друга страна по договора“.

Испанското право

- 9 В испанската правна система защитата на потребителите срещу неравноправни клаузи се осигурява на първо място с Общ закон 26/1984 за защита на потребителите и ползвателите (Ley General 26/1984 para la Defensa de los Consumidores y Usuarios) от 19 юли 1984 г. (BOE бр. 176, 24 юли 1984 г., стр. 21686).
- 10 Общ закон 26/1984 е изменен със Закон 7/1998 за общите търговски условия (Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación) от 13 април 1998 г. (BOE бр. 89, 14 април 1998 г., стр. 12304), който транспонира Директивата в испанското вътрешно право.
- 11 Последно, с Кралски законодателен декрет 1/2007 за преработване на общия закон за защита на потребителите и ползвателите и на някои допълнителни закони (Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias) от 16 ноември 2007 г. (BOE бр. 287, 30 ноември 2007 г., стр. 49181) се приема кодифицираният текст на Закон 26/1984, изменен.

12 Съгласно член 82 от Законодателен декрет 1/2007:

„1. За неравноправни се приемат клаузите, които не са индивидуално договорени, и практиките, за които не е изразено изрично съгласие, когато въпреки изискването за добросъвестност създават в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

[...]

3. Преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

4. Независимо от предвиденото в предходните алинеи, във всички случаи се приемат за неравноправни клаузите, които съгласно членове 85—90 включително:

- a) обвързват договора с волята на продавача или доставчика,
- b) ограничават правата на потребителя и ползвателя,
- c) водят до липсата на договорна реципрочност,
- d) изискват от потребителя и ползвателя несъразмерни гаранции или неправилно им възлагат доказателствената тежест,
- e) са непропорционални във връзка със сключването и изпълнението на договора, или
- f) противоречат на правилата за подсъдност и приложимо право“.

13 Що се отнася до изпълнителния процес, разглежданото в спора производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот се урежда по-специално в част III, дял IV, глава V (озаглавена „Особености на изпълнението върху заложи или ипотекирани вещи“), членове 681—698 от Гражданскопроцесуалния закон (Ley de Enjuiciamiento Civil) в действащата му редакция към датата на образуване на производството, във връзка с което се води спорът пред националния съд.

14 Член 695 от Гражданскопроцесуалния закон предвижда:

„1. В производствата по настоящата глава длъжникът може да възрази срещу изпълнението само на следните основания:

- (1) погасяване на обезпечението или на обезпеченото задължение, при условие че е издадено удостоверение от регистъра за заличаването на ипотека, или според случая на особения залог, или нотариално заверено удостоверение, че плащането е получено или че обезпечението е отменено;
- (2) грешка при определяне на размера на изискуемото вземане, когато обезпеченото вземане представлява крайното салдо по сметка между вискателя и длъжника по изпълнението. Длъжникът по изпълнението трябва да представи своя екземпляр от извлечението от сметката, а възражението е допустимо само ако посоченото в това извлечение салдо се различава от посоченото в представеното от вискателя извлечение от сметка.

[...]

(3) [...] учредяването [...] на друг залог или ипотека [...], вписан(а) преди тежестта, която дава основание за производството, като това обстоятелство трябва да се докаже със съответното удостоверение от регистъра.

2. В случай на възражение по параграф 1 съдебният секретар спира изпълнението и призовава страните да се явят пред съда, издал заповедта за изпълнение. Страните се призовават най-малко четири дни преди съдебното заседание. В заседанието съдът изслушва страните, приема представените документи и в срок от два дни се произнася с определение [...].

15 Член 698 от Гражданскопроцесуалния закон гласи:

„1. По всяко възражение, което длъжникът, третото задължено лице или друго заинтересовано лице може да предяви на неуредени в горните членове основания, включително по отношение на нищожността на изпълнителното основание, изискуемостта, безспорното съществуване, погасяването или размера на вземането, се постановява решение в рамките на съответното съдебно производство, без обаче това да води до спиране или прекратяване на предвиденото в настоящата глава производство.

[...]

2. При предявяване на посоченото в предходния параграф възражение или в хода на образуваното по него съдебно производство може да се иска да се обезпечи ефективното изпълнение на съдебното решение, което ще бъде постановено в рамките на това производство, чрез задържане на цялата или част от сумата, която следва да се предаде на кредитора по реда на производството, уредено в настоящата глава.

Съдът разпорежда посоченото задържане въз основа на представените доказателства, ако счете посочените основания за достатъчни. Ако молителят не е очевидно и в достатъчна степен платежоспособен, съдът най-напред може да го задължи да представи надлежно обезпечение на вземанията на кредитора за лихви за забава и за евентуални други претенции за обезщетение за вреди.

3. Ако кредиторът представи надлежно обезпечение за плащането на сумата, чието задържане е разпоредено в производството по параграф 1, задържането се отменя“.

16 Член 131 от Закона за ипотеките (Ley Hipotecaria), който е в сила към момента на настъпване на фактите в главното производство и чийто кодифициран текст е одобрен с декрет от 8 февруари 1946 г. (BOE бр. 58, 27 февруари 1946 г., стр. 1518), предвижда:

„Превантивното вписване на искането за установяване на недействителност на ипотека или другите вписвания, които не са направени в една от хипотезите, обуславящи спирането на изпълнението, се заличават съгласно разпореждането за заличаване по член 133, ако са по-късни от отбелязването за издаване на удостоверението за тежестите. Документът, удостоверяващ изпълнението на задължението, във връзка с което е учредена ипотека, не може да бъде вписан, преди посоченото по-горе отбелязване да е било заличено по силата на съдебно разпореждане в този смисъл“.

17 Съгласно член 153 bis от Закона за ипотеките:

„[...] Страните могат да се договорят, че в случай на изпълнение размерът на дължимата сума е този, който е определен от финансовата институция заемодател по уговорения от страните по договора ред.

При настъпване на уговорения от съдоговорителите падеж или след изтичане на евентуално продължаване на срока може да се пристъпи към принудително изпълнение върху ипотекирания имот в съответствие с членове 129 и 153 от този закон и на аналогичните разпоредби от Гражданскопроцесуалния закон“.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

- 18 На 19 юли 2007 г. г-н Aziz, марокански гражданин, който работи в Испания от декември 1993 г., подписва с Catalunyaсаixa договор за ипотечен кредит, сключен с нотариален акт. Недвижимият имот, за който е учредена ипотека, е семейното жилище на г-н Aziz, което той е придобил през 2003 г.
- 19 Кредитът, отпуснат от Catalunyaсаixa, е в размер на 138 000 EUR. Той трябва да бъде погасен с 33 годишни вноски посредством 396 месечни вноски, считано от 1 август 2007 г.
- 20 Както следва от предоставената на Съда преписка, в клауза 6 от сключения с Catalunyaсаixa договор за кредит се предвижда годишна лихва за забава от 18,75 %, която се начислява автоматично върху неизплатените на падежа суми, без да е необходима покана за изпълнение.
- 21 Освен това с клауза 6 bis от посочения договор на Catalunyaсаixa се предоставя възможност да обяви целия кредит за предсрочно изискуем, когато е настъпила изискуемостта на някоя от договорените вноски, без длъжникът да е изпълнил задължението си за изплащане на част от главницата или на лихвите по кредита.
- 22 На последно място, съгласно клауза 15 от договора, отнасяща се до определянето на размера на задължението, Catalunyaсаixa има възможност не само да иска принудително изпълнение върху ипотекирания имот, за да събере евентуално вземане, но и за тази цел директно да определи размера на задължението, като представи съответно удостоверение за този размер.
- 23 От юли 2007 г. до май 2008 г. г-н Aziz изплаща редовно месечните си вноски, но от юни 2008 г. преустановява плащането. При това положение на 28 октомври 2008 г. Catalunyaсаixa се обръща към нотариус за издаването на акт, с който да се определи размерът на задължението. Нотариусът удостоверява, че видно от представените документи и от съдържанието на договора за кредит, задължението е в размер на 139 764,76 EUR, като тази сума включва неплатените месечни вноски и начислените договорни лихви и лихви за забава.
- 24 След като отправената до г-н Aziz покана за изпълнение остава без отговор, на 11 март 2009 г. Catalunyaсаixa сезира Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Martorell с искане да се образува производство за принудително изпълнение срещу посоченото лице, като иска заплащането на следните суми: 139 674,02 EUR за главницата, 90,74 EUR за просрочени лихви и 41 902,21 EUR за лихви и разходи.
- 25 След като г-н Aziz не се явява пред посочената юрисдикция, на 15 декември 2009 г. тя разпорежда изпълнението. Вследствие на това до г-н Aziz е изпратено разпореждане за изпълнение, но той нито предприема действия по изпълнение, нито подава възражение.
- 26 В този контекст на 20 юли 2010 г. е организирана публична продажба на ипотекирания имот, на която не се явяват наддавачи. Поради това в съответствие с разпоредбите на Гражданскопроцесуалния закон Juzgado de Primera Instancia nº 5 de Martorell допуска имотът да бъде възложен за 50 % от стойността му. Посочената юрисдикция постановява също че обявеното за купувач лице ще бъде въведено във владение на имота на 20 януари 2011 г. Вследствие на това г-н Aziz е изгонен от жилището.

- 27 Малко преди това, на 11 януари 2011 г., г-н Aziz все пак предявява установителен иск до Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona с оглед на обявяване на нищожността на клауза 15 от договора за ипотечен кредит, която според него е неравноправна, а оттам и на нищожността на изпълнителното производство.
- 28 В този контекст Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona изразява съмнение относно съответствието на испанското право с установената с Директивата правна рамка.
- 29 Тази юрисдикция подчертава по-специално че ако кредиторът избере да се прибегне до принудително изпълнение върху ипотекиран имот, възможността да се изтъкне неравноправността на една от клаузите на договора за кредит е силно ограничена, тъй като този въпрос се разглежда в последващо исково производство, което няма суспензивен ефект. Според посочената юрисдикция при тези условия за испанските съдилища е изключително трудно да гарантират ефективната защита на потребителите в посоченото производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот и в съответното исково производство.
- 30 Освен това според Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona, за да се разреши спорът по главното производство, трябва да се отговори на други въпроси, по-специално относно тълкуването на понятието „условие, според което от потребителя се изисква да изплати неоснователно висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си“ по смисъла на точка 1, буква д) от приложението към Директивата, както и на понятието „условия, които имат за предмет или резултат изключване или накърняване правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства“ по смисъла на точка 1, буква р) от посоченото приложение. Не е ясно дали клаузите за предсрочна изискуемост при дългосрочни договори, за определяне на лихвите за забава и за едностранно установяване от кредитодателя на механизмите за определяне на размера на цялото задължение са съвместими с посочените разпоредби от приложението към Директивата.
- 31 При тези обстоятелства, тъй като има съмнения относно правилното тълкуване на правото на Съюза, Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Може ли да се счита, че системата за принудително изпълнение върху ипотекирани или заложили вещи, установена в член 695 и сл. от Гражданскопроцесуалния закон, с предвидените ограничения по отношение на основанията за предявяване на възражения в испанската процесуална система, представлява очевидно ограничаване на защитата на потребителите, доколкото води от формална и материална гледна точка до очевидно накърняване на правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства, които да гарантират ефективна защита на неговите права?
- 2) От Съда на Европейския съюз се иска да изясни съдържанието на понятието „несъразмерност“ по отношение на:
- а) възможността за предсрочна изискуемост при дългосрочни договори — в случая 33 години — поради неизпълнение на задължения през конкретен и много ограничен период от време;
- б) определянето на лихви за забава — в случая над 18 %, — които не отговарят на критериите за определяне на мораторни лихви при други потребителски договори (потребителски кредити) и в други области на договарянето с потребители биха могли да се считат за неравноправни и за които въпреки това при договорите за сделки с недвижими имоти няма ясно законово ограничение дори в случаите, когато следва да се прилагат не само по отношение на просрочени вноски, но и по отношение на всички дължими вноски поради предсрочна изискуемост;

- в) едностранното установяване от кредитодателя на механизми за определяне и изчисляване на променливи лихви — редовни и мораторни — във връзка с възможността за принудително изпълнение върху ипотекирания имот, които не позволяват на длъжника, спрямо когото е насочено принудителното изпълнение, да предяви възражение относно размера на задължението в рамките на самото изпълнително производство, като той може да направи това в исково производство, при което към момента на произнасяне на окончателното решение принудителното изпълнение ще е приключило или най-малкото длъжникът ще е изгубил ипотекирания или дадения като обезпечение по кредита имот; този въпрос има особено значение, когато кредитът се иска за закупуване на жилище, а принудителното изпълнение води до опразване на имота?“.

По преюдициалните въпроси

По допустимостта

- 32 Catalunya саixа и Кралство Испания изразяват съмнения относно допустимостта на първия въпрос, тъй като отговорът на този въпрос нямало да бъде от полза за запитващата юрисдикция при разрешаване на спора, с който е сезирана. В това отношение те твърдят, че посоченият спор се разглежда в рамките на исково производство, което е отделно и различно от производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, и се отнася само до нищожността, с оглед на правната уредба в областта на защитата на потребителите, на клауза 15 от разглеждания в главния спор договор за кредит. Поради това отговорът на въпроса за съвместимостта на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот с Директивата не изглежда нито необходим, нито релевантен за разрешаване на посочения спор.
- 33 По същите съображения Кралство Испания и Catalunya саixа оспорват и допустимостта на втория въпрос, доколкото той се отнася до тълкуването на понятието за несъразмерност по смисъла на съответните разпоредби от Директивата във връзка с клаузите за предсрочна изискуемост при дългосрочни договори и за определяне на лихви за забава. Всъщност те поддържат, че тези клаузи нямат никаква връзка с предмета на спора по главното производство и също не могат да бъдат релевантни при преценка на неравноправността на клауза 15 от разглеждания в главното производство договор за кредит.
- 34 В това отношение следва най-напред да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика в рамките на производството по член 267 ДФЕС, основано на ясно разделение на правомощията между националните юрисдикции и Съда, само националният съд е компетентен да установи и прецени фактите по спора в главното производство, както и да тълкува и прилага националното право. Също така само националният съд, който е сезиран със спора и трябва да понесе отговорността за последващото му съдебно решаване, може да прецени — предвид особеностите на делото — както необходимостта, така и релевантността на въпросите, които поставя на Съда. Следователно, щом поставените въпроси се отнасят до тълкуването на правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе (Решение от 14 юни 2012 г. по дело Banco Español de Crédito, C-618/10, точка 76 и цитираната съдебна практика).
- 35 В този смисъл Съдът може да не се произнесе по отправеното от национална юрисдикция преюдициално запитване само когато е очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или още когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси (Решение по дело Banco Español de Crédito, посочено по-горе, точка 77 и цитираната съдебна практика).

- 36 Случаят по настоящото дело обаче не е такъв.
- 37 Всъщност следва да се отбележи, че съгласно испанската процесуална система в рамките на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, образувано по искане на Catalunya саixa срещу г-н Aziz, последният е имал възможност да оспори като неравноправна клаузата от сключения между него и посочената кредитна институция договор, във връзка с неизпълнението на който е образувано изпълнителното производство, не пред Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Martorell (съдът в изпълнителното производство), а пред Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona (съдът в исковото производство).
- 38 В този контекст, както основателно отбелязва Европейската комисия, първият въпрос на Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona трябва да се разбира в широк смисъл, а именно като отнасящ се до преценката по същество — предвид ограничените основания за предявяване на възражение в рамките на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — на съвместимостта с Директивата на правомощията на съда в исковото производство, който е компетентен да прецени дали са неравноправни клаузите в разглеждания в главното производство договор, породил задължението, във връзка с неизпълнението на което е образувано посоченото изпълнително производство.
- 39 Следователно при тези условия и предвид обстоятелството, че Съдът трябва да бъде полезен с отговора си на запитващата юрисдикция, за да ѝ позволи да разреши спора, с който е сезирана (вж. Решение от 28 ноември 2000 г. по дело Roquette Frères, C-88/99, Recueil, стр. I-10465, точка 18 и Решение от 11 март 2010 г. по дело Attanasio Group, C-384/08, Сборник, стр. I-2055, точка 19), не е очевидно, че исканото с първия въпрос тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора в главното производство.
- 40 Също така не може да се изключи вероятността исканото с втория въпрос тълкуване на понятието за несъразмерност по смисъла на съответните разпоредби от Директивата да бъде полезно за разрешаване на спора, с който е сезиран Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona.
- 41 Всъщност, както подчертава генералният адвокат в точки 62 и 63 от заключението си, макар предявеният от г-н Aziz в главното производство установителен иск да се отнася само до действителността на клауза 15 от договора за кредит, достатъчно е да се заключи, от една страна, че съгласно член 4, параграф 1 от Директивата съвместното разглеждане на останалите договорни клаузи, до които се отнася посоченият въпрос, може да има последици и за анализа на оспорваната в главното производство клауза, и от друга страна, че съгласно практиката на Съда, когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националният съд е длъжен да се произнесе служебно по неравноправния характер на всички договорни клаузи, попадащи в приложното поле на Директивата, дори и да не е направено изрично искане в този смисъл (вж. в този смисъл Решение от 4 юни 2009 г. по дело Rannop GSM, C-243/08, Сборник, стр. I-4713, точки 31 и 32, както и Решение по дело Banco Español de Crédito, посочено по-горе, точка 43).
- 42 Следователно преюдициалните въпроси са допустими в тяхната цялост.

По съществуващото на спора

По първия въпрос

- 43 С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали Директивата трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка като разглежданата в главното производство, която не предвижда възможност в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да се прави възражение за

неравноправност на клауза в договор между продавач или доставчик и потребител, като същевременно не позволява на съда в исковото производство, който има правомощието да прецени дали такава клауза е неравноправна, да постанови привременни мерки, за да гарантира пълната ефективност на крайното си решение.

- 44 За да се отговори на този въпрос, най-напред следва да се припомни, че въведената с Директивата система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност (Решение по дело *Banco Español de Crédito*, посочено по-горе, точка 39).
- 45 С оглед на това положение на по-слаба страна член 6, параграф 1 от Директивата предвижда, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя. Както е видно от съдебната практика, става въпрос за императивна разпореда, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договарят установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях (Решение по дело *Banco Español de Crédito*, посочено по-горе, точка 40 и цитираната съдебна практика).
- 46 В този контекст Съдът многократно е постановявал, че когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправния характер на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директивата, и по този начин да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика (Решение по дело *Pannon GSM*, посочено по-горе, точки 31 и 32, както и Решение по дело *Banco Español de Crédito*, посочено по-горе, точки 42 и 43).
- 47 В това отношение в отговор на преюдициално запитване, отправено от национална юрисдикция, която се произнася в състезателно производство, образувано след възражение на потребител срещу заповед за изпълнение, Съдът постановява, че тази юрисдикция трябва служебно да събере доказателства, за да установи дали клаузата, с която се възлага изключителна териториална компетентност и която е включена в договор между продавач или доставчик и потребител, попада в приложното поле на Директивата, и ако е така, да прецени служебно евентуалния неравноправен характер на тази клауза (Решение от 9 ноември 2010 г. по дело *VB Pénzügyi Lízing*, C-137/08, Сборник, стр. I-10847, точка 56).
- 48 Съдът е уточнил също така, че Директивата не допуска правна уредба на държава членка, която не дава възможност на съда в заповедното производство, макар да е установил наличието на всички необходими за това правни и фактически обстоятелства, да преценява служебно *in limine litis* или на който и да е друг етап от производството неравноправния характер на клауза за мораторни лихви в договор между продавач или доставчик и потребител, ако последният не подаде възражение (Решение по дело *Banco Español de Crédito*, посочено по-горе, точка 57).
- 49 Настоящият спор по главното производство обаче се различава от тези, във връзка с които са постановени посочените по-горе решения по дело *VB Pénzügyi Lízing* и по дело *Banco Español de Crédito*, по обстоятелството, че тук трябва да се определят задачите на съда в исково производство, свързано с производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, за да се осигури при необходимост полезното действие на постановеното в исковото производство решение, с което се обявява за неравноправна договорната клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул и следователно е образувано посоченото изпълнително производство.
- 50 В това отношение следва да се констатира, че при липсата на хармонизация на националните механизми за принудително изпълнение основанията за подаване на възражение в рамките на производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот и правомощията на съда в исковото производство, който е компетентен да се произнася по законосъобразността на

договорните клаузи, въз основа на които е издаден изпълнителният титул, се уреждат във вътрешното право на държавите членки въз основа на принципа на процесуалната им автономия, но при условие тези правила да не са по-неблагоприятни от правилата, които уреждат подобни вътрешни положения (принцип на еквивалентност), нито да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на потребителите от правото на Съюза (принцип на ефективност) (вж. в този смисъл Решение от 26 октомври 2006 г. по дело *Mostaza Claro*, C-168/05, *Recueil*, стр. I-10421, точка 24 и Решение от 6 октомври 2009 г. по дело *Asturcom Telecomunicaciones*, C-40/08, *Сборник*, стр. I-9579, точка 38).

- 51 Що се отнася до принципа на еквивалентност, следва да се отбележи, че Съдът не разполага с данни, които да породят съмнения в съобразността на разглежданата в главното производство правна уредба с този принцип.
- 52 Всъщност от преписката по делото личи — но запитващата юрисдикция е компетентна да провери това, — че системата на испанския процес не допуска съдът в исково производство, свързано с производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, да постановява привременни мерки, за да гарантира пълната ефективност на крайното си решение, не само когато с оглед на член 6 от Директивата преценява неравноправния характер на клаузите в договор между продавач или доставчик и потребител, но и когато разглежда противоречието на тези клаузи с националните норми от обществен ред (вж. в този смисъл Решение по дело *Banco Español de Crédito*, посочено по-горе, точка 48).
- 53 Що се отнася до принципа на ефективност, следва да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда всеки случай, в който се поставя въпросът дали национална процесуална разпоредба прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на правото на Съюза, трябва да се анализира, като се държи сметка за мястото на тази разпоредба в цялото производство и за неговото развитие и особености пред различните национални инстанции (Решение по дело *Banco Español de Crédito*, посочено по-горе, точка 49).
- 54 В случая, видно от предоставената на Съда преписка, съгласно член 695 от Гражданскопроцесуалния закон в рамките на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот длъжникът може да възрази срещу изпълнението само на основание погасяване на обезпечението или на обезпеченото задължение, грешка при определяне на размера на изискуемото вземане, когато обезпеченото вземане представлява крайното салдо по сметка между вискателя и длъжника по изпълнението, и учредяването на друг залог или ипотека, вписан(а) преди тежестта, която дава основание за производството.
- 55 Съгласно член 698 от Гражданскопроцесуалния закон по всяко друго възражение, което длъжникът може да предяви, включително по отношение на нищожността на изпълнителното основание, изискуемостта, безспорното съществуване, погасяването или размера на вземането, се постановява решение в рамките на съответно съдебно производство, без обаче това да води до спиране или прекратяване на предвиденото във въпросната глава производство.
- 56 Освен това по силата на член 131 от Закона за ипотеките превантивното вписване на искането за установяване на недействителност на ипотека или другите вписвания, които не са направени в една от хипотезите, обуславящи спирането на изпълнението, се заличават съгласно разпореждането за заличаване по член 133 от посочения закон, ако са по-късни от отбелязването за издаване на удостоверение за тежестите.
- 57 От посоченото следва, че в испанската процесуална система окончателното възлагане на ипотекиран имот на трето лице е неотменимо, дори когато неравноправността на клаузата, оспорена от потребителя пред съда в исковото производство, води до нищожност на

производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, освен в хипотезата, в която посоченият потребител е поискал превантивно вписване на искането за установяване на недействителността на ипотека преди споменатото отбелязване.

- 58 В това отношение е важно да се отбележи обаче, че предвид развитието и особеностите на разглежданото в случая производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот такава хипотеза трябва да се приеме за малко вероятна, тъй като има немалък риск съответният потребител да не поиска посоченото превантивно вписване в предвидените за тази цел срокове, било поради бързината на въпросното изпълнително производство, било защото не знае правата си или не осъзнава обема им (вж. в този смисъл Решение по дело Banco Español de Crédito, посочено по-горе, точка 54).
- 59 Ето защо се налага изводът, че подобна процесуална уредба, която не дава възможност на съда в производството по иск на потребител за установяване на неравноправността на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, да постанови привременни мерки, които могат да доведат до спиране или прекратяване на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, когато постановяването на такива мерки е необходимо за гарантиране на пълната ефективност на крайното му решение, може да накърни ефективността на защитата, която Директивата цели да установи (вж. в този смисъл Решение от 13 март 2007 г. по дело Unibet, C-432/05, Сборник, стр. I-2271, точка 77).
- 60 Всъщност, както отбелязва и генералният адвокат в точка 50 от заключението си, без тази възможност винаги когато, както в спора по главното производство, се пристъпва към принудително изпълнение върху ипотекирания имот преди постановяване на решението на съда в исковото производство, с което договорната клауза, въз основа на която е учредена ипотека, се обявява за неравноправна, а изпълнителното производство — за нищожно, с това решение на потребителя би се предоставила само последваща защита под формата на иск за обезщетение за вреди, която е непълна и недостатъчна, и не представлява подходящо и ефективно средство за преустановяване на прилагането на посочената клауза, а това е в противоречие с разпоредбата на член 7, параграф 1 от Директива 93/13.
- 61 Посоченото важи в още по-голяма степен в хипотеза, в която, както в спора по главното производство, имотът, за който е учредена ипотека, е жилище на претърпелия вреди потребител и на неговото семейство, тъй като този ограничен до заплащането на обезщетение за вреди механизъм за защита на потребителите не позволява да се предотврати окончателната и необратима загуба на споменатото жилище.
- 62 Както отбелязва и запитващата юрисдикция, в този смисъл за продавача или доставчика би било достатъчно, ако са изпълнени условията за това, да подаде молба за образуване на производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, за да лиши потребителя от предимствата на защитата, която Директивата цели да установи, което е и в разрез със съдебната практика на Съда, съгласно която специфичните характеристики на съдебното производство между продавача или доставчика и потребителя, което протича съгласно националното право, не могат да представляват фактор, който би могъл да засегне правната защита, от която се ползва потребителят по силата на разпоредбите на тази директива (вж. в този смисъл Решение по дело Banco Español de Crédito, посочено по-горе, точка 55).
- 63 При тези условия следва да се констатира, че разглежданата в главното производство испанска правна уредба видимо не е съобразена с принципа на ефективност, доколкото в производствата по принудително изпълнение върху ипотекирани имоти, образувани по искане на продавачи или доставчици и с длъжници потребители, прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на защитата, която Директивата е предназначена да осигури на потребителите.

64 С оглед на тези съображения на първия въпрос следва да се отговори, че Директивата трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка като разглежданата в главното производство, която не предвижда възможност в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да се прави възражение за неправомерност на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, като същевременно не позволява на съда в исковото производство, който има правомощието да прецени дали такава клауза е неправомерна, да постанови привременни мерки, и по-специално спиране на посоченото изпълнително производство, когато постановяването на тези мерки е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на крайното му решение.

По втория въпрос

65 С втория си въпрос запитващата юрисдикция иска по-специално пояснения относно съдържанието на понятието „неправомерна клауза“ с оглед на член 3, параграфи 1 и 3 от Директивата, както и на приложението към нея, за да прецени дали са неправомерни разглежданите в главното производство клаузи относно предсрочната изискуемост при дългосрочни договори, определянето на лихвите за забава и определянето на размера на задължението.

66 Във връзка с това е важно да се уточни, че съгласно постоянната съдебна практика Съдът е компетентен да тълкува понятието „неправомерна клауза“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директивата и приложението към нея, както и критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от гледна точка на разпоредбите на Директивата, като се има предвид, че националният съд има правомощието въз основа на тези критерии конкретно да квалифицира съответната договорна клауза с оглед на обстоятелствата по разглежданото от него дело. От това следва, че Съдът трябва единствено да предостави на запитващата юрисдикция указания, които тя следва да вземе под внимание при преценката на неправомерния характер на съответната клауза (вж. Решение от 26 април 2012 г. по дело *Invitel*, C-472/10, точка 22 и цитираната съдебна практика).

67 Следва да се отбележи, че като се основава на понятията за добросъвестност и значителна неправомерност в ущърб на потребителя между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, член 3, параграф 1 от Директивата определя само общо факторите, придаващи неправомерен характер на договорна клауза, която не е била индивидуално договорена (вж. Решение от 1 април 2004 г. по дело *Freiburger Kommunalbauten*, C-237/02, *Recueil*, стр. I-3403, точка 19 и Решение по дело *Pannon GSM*, посочено по-горе, точка 37).

68 Както обаче отбелязва генералният адвокат в точка 71 от заключението си, за да се прецени дали дадена клауза създава в ущърб на потребителя „значителна неправомерност“ между произтичащите от договора права и задължения на страните по него, трябва да се вземат предвид разпоредбите на националното право, приложими при липсата на уговорка между страните в това отношение. Именно вследствие на такъв сравнителен анализ националният съд може да установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право. За тази цел се явява релевантно да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за предотвратяване на прилагането на неправомерните клаузи.

69 С оглед на шестнадесето съображение от Директивата и както по същество отбелязва генералният адвокат в точка 74 от заключението си, за да отговори на въпроса при какви обстоятелства възниква такава неправомерност „въпреки изискването за добросъвестност“,

националният съд трябва да провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи с подобна клауза при индивидуални преговори.

- 70 В този контекст следва да се припомни, че приложението, към което препраща член 3, параграф 3 от Директивата, съдържа само примерен и неизчерпателен списък на клаузите, които могат да бъдат обявени за неравноправни (вж. Решение по дело *Invitel*, посочено по-горе, точка 25 и цитираната съдебна практика).
- 71 Освен това съгласно член 4, параграф 1 от Директивата при преценката за неравноправност на дадена договорна клауза трябва да се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и да се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване (Решение по дело *Pannon GSM*, посочено по-горе, точка 39 и Решение по дело *VB Pénzügyi Lízing*, посочено по-горе, точка 42). От това следва, че в този контекст трябва да се преценят и последиците, които посочената клауза може да има в рамките на приложимото към договора право, което налага анализ на националната правна система (вж. Решение по дело *Freiburger Kommunalbauten*, посочено по-горе, точка 21 и Определение от 16 ноември 2010 г. по дело *Pohotovost*, C-76/10, Сборник, стр. I-11557, точка 59).
- 72 *Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Barcelona* трябва да прецени дали клаузите, до които се отнася вторият въпрос, са неравноправни именно с оглед на тези критерии.
- 73 На първо място, що се отнася по-конкретно до клаузата за предсрочна изискуемост при дългосрочни договори поради неизпълнение на задълженията на длъжника през ограничен период от време, запитващата юрисдикция трябва да провери по-специално, както отбелязва генералният адвокат в точки 77 и 78 от заключението си, дали възможността на продавача или доставчика да обяви целия кредит за предсрочно изискуем зависи от неизпълнението от страна на потребителя на основно в съответното договорно правоотношение задължение, дали тази възможност е предвидена в случаите, в които посоченото неизпълнение е достатъчно тежко с оглед на срока на кредита и размера на задължението по него, дали тя дерогира приложимите в тази област правни норми и дали националното право предвижда подходящи и ефективни средства, позволяващи на потребителя, за който се прилага такава клауза, да преустанови действието на посочената изискуемост на кредита.
- 74 На следващо място, що се отнася до клаузата за определяне на лихвите за забава, следва да се припомни, че с оглед на точка 1, буква д) от приложението към Директивата във връзка с разпоредбите на член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от нея запитващата юрисдикция трябва да разгледа по-специално, както подчертава генералният адвокат в точки 85—87 от заключението си, от една страна, националните правни норми, които следва да се приложат за правоотношенията между страните при липса на уговорка в това отношение в съответния договор или в различните сключени с потребители договори от този вид, и от друга страна, размера на определената лихва за забава спрямо този на законната лихва, за да провери дали с определената лихва за забава може да се гарантира осъществяването на целите, преследвани с нея в съответната държава членка, и дали тя не надхвърля необходимото за постигането на тези цели.
- 75 На последно място, що се отнася до клаузата за едностранно определяне от кредитодателя на размера на дължимата сума, свързана с възможността за образуване на производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, следва да се заключи, че предвид точка 1, буква р) от приложението към Директивата и критериите по член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от нея запитващата юрисдикция трябва по-специално да прецени дали и евентуално в каква степен съответната клауза дерогира правните норми, приложими при липса на уговорка между страните, така че с оглед на процесуалните средства, с които разполага потребителят, да затрудни достъпа му до правосъдие и упражняването на правото му на защита.

76 С оглед на посочените по-горе съображения на втория въпрос следва да се отговори по следния начин:

Член 3, параграф 1 от Директивата трябва да се тълкува в смисъл, че:

- понятието „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя трябва да се прецени, като се направи анализ на националните правни норми, приложими при липсата на уговорка между страните, за да се установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право. За тази цел се явява релевантно да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за предотвратяване на прилагането на неравноправните клаузи,
- за да се отговори на въпроса дали неравнопоставеността възниква „въпреки изискването за добросъвестност“, е важно да се провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи със съответната клауза при индивидуални преговори.
- Член 3, параграф 3 от Директивата трябва да се тълкува в смисъл, че приложението, към което препраща тази разпоредба, съдържа само примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които могат да бъдат обявени за неравноправни.

По съдебните разноски

77 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

- 1) Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка като разглежданата в главното производство, която не предвижда възможност в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да се прави възражение за неравноправност на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, като същевременно не позволява на съда в исковото производство, който има правомощието да прецени дали такава клауза е неравноправна, да постанови привременни мерки, и по-специално спиране на посоченото изпълнително производство, когато постановяването на тези мерки е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на крайното му решение.
- 2) Член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че:
 - понятието „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя трябва да се прецени, като се направи анализ на националните правни норми, приложими при липсата на уговорка между страните, за да се установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право. За тази цел се явява релевантно да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за предотвратяване на прилагането на неравноправните клаузи,

- за да се отговори на въпроса дали неравнопоставеността е възникнала „въпреки изискването за добросъвестност“, е важно да се провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи със съответната клауза при индивидуални преговори.
- Член 3, параграф 3 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че приложението, към което препраща тази разпоредба, съдържа само примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които могат да бъдат обявени за неравноправни.

Подписи